MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№5
MAXSUS SON

2026
NOYABR

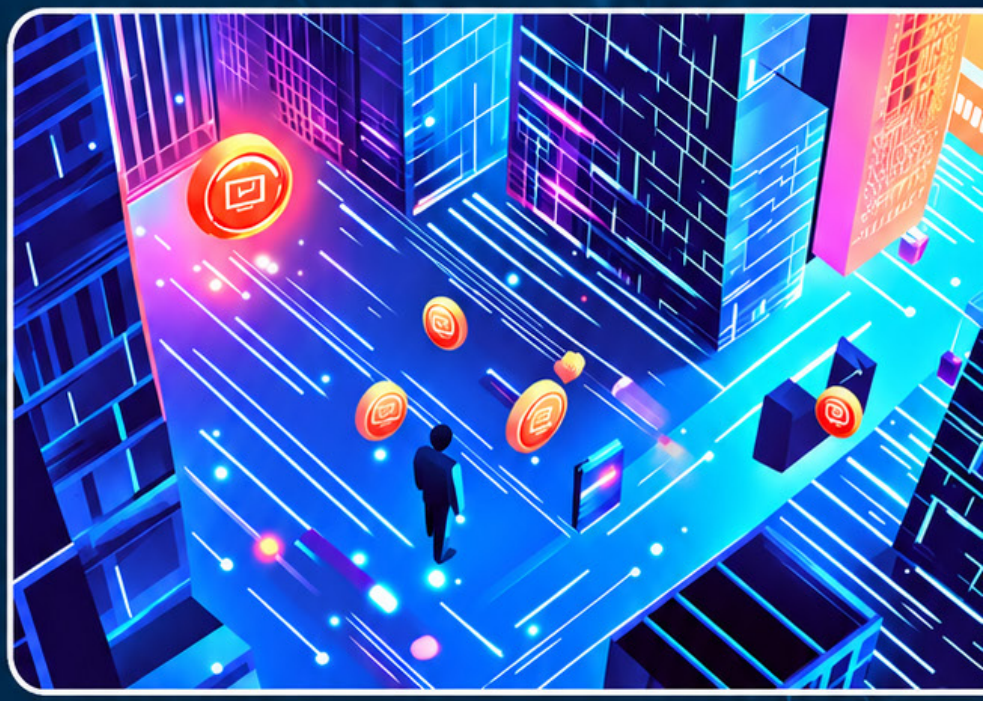

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 – Texnika fanlari
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar · OPEN ACCESS · ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY
Academic Resource Index ResearchBib · ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE · CYBERLENINKA
OpenAIRE · ROAD · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
BASE · Crossref · НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU

BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ
TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI
TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI

Elektron nashr, 2026-yil, noyabr.
№ 5-maxsus son

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

EKSPORT VA IMPORT OPERATSIYALARI ORQALI MAMLAKAT HUDUDIGA JALB QILINADIGAN INVESTITSIYALAR HISOBI 9
Misirov Asliddin, Tursunpölatova Durdona, Abdusamadov Sanjar
TRANSPORT-LOGISTIKA KOMPANIYALARIDA XALQARO YUK TAŞIŞ JARAYONLARINI SAMARALI BOŞQARIŞ 13
Kaimov Amirxon, Işmanova Dinora
ÖZBEKISTON KORXONALARIDA KOMPANIYA QIYMATINI BAHOLAŞ MUAMMOLARI (UZAUTO MOTORS AJ MISOLIDA) 19
D. Ş. Xusanova, Safarova Gulruh
ÇARM ÇIQINDILARIDAN OLINGAN KOLLAGEN GIDROLIZATINING KOMPOZITSION QOĞOZ MUSTAHKAMLIGIGA TA'SIRI 26
M. Ergaşev, R. Şerğoziyeva, O. Usmonova, M. Jörayeva
TIJORAT BANKLARINI XUSUSIYLAŞTIRIŞNING ÖZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI 30
Ibadullayev Sanjar, A'zamova Muxlisa
EKSPORT-IMPORT OPERATSIYALARI BÖYIÇA XARAJATLARNI HISOBGA OLIŞ TARTIBI VA UNI TAKOMILLAŞTIRIŞ YÖNALIŞLARI 36
Misirov Asliddin, Fayzullayeva E'zoza, Qodirova Azizaxon
IJTIMOIY TARMOQLARNING ISTE'MOLÇILARNING XARID QILIŞ XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI 41
Ğiyosiddinov Ozodbek , Kalanova Moxigul
DEVELOPMENT OF AN IOT-BASED REMOTE MONITORING AND AUTOMATED CONTROL SYSTEM FOR GREENHOUSE CROP GROWTH 47
Abasxanova Xalima, Sheraliyev Hasan, Hikmatullayev Habibullo, Nurbaeva Roza
SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI 52
Şamuratov Sardorbek, Akbarov Nodir
RAQAMLI IQTISODIYOT ŞAROITIDA MENEJMENT TIZIMINI TAKOMILLAŞTIRIŞ YÖNALIŞLARI 57
Abdukaxxorova Durdona, Hakimova Muhabbat
GLOBAL TARAQQIYOT ŞAROITIDA INTELLEKTUAL AVLOD: ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSION RIVOJLANIŞ ISTIQBOLLARI 63
Inatullayeva Intizor, Öroqov Uçqun
UY XÖJALIKLARINING INSON KAPITALINI ŞAKLLANTIRIŞ VA RIVOJLANTIRIŞDAGI ROLI 68
Meylikov Fazliddin, Amrullayeva Zarina, Almardonova Farangiz
BIZNESNI TAŞKIL ETIŞNING MAQSADI VA AHAMIYATI 73
A.I. Xolbozorov, A.D. Qiryigitov, A.M. Misirov
XALQARO TA'LIM IMKONIYATLARI VA ULARNING YOŞLAR KELAJAGIDAGI AHAMIYATI 78
Omonova Nargiza, Ravşanov Xurşid
RAQAMLI IQTISODIYOT ŞAROITIDA BUXGALTER KASBINING ZAMONAVIY TALABLARI VA ISTIQBOLLARI 83
Esonturdiyeva Şaxlo, Ostonaqulov Alişer
KÖP QAVATLI TURAR JOY BINOLARIDA TAŞQI DEVOR ORQALI ISSIQLIK YÖQOTIŞLARINI KAMAYTIRIŞ VA IZOLYATSIYA QALINLIGINI OPTIMALLAŞTIRIŞ 87
Sanayev Şohzodbek, Hojiyev Dilşodbek, Qöziboyev Izzatbek, Ismoilov Şerdor, Tojinorov Diyorbek
NEUROMARKETING IS NOT ADVERTISING 96
Mahmudjonova Dinara Tursunboyevna
MOBIL ILOVALAR ORQALI XIZMAT KÖRSATUVÇI BIZNESLARNI BOŞQARIŞ STRATEGIYALARI 104
Ramazonqulov Sardorbek, Dinora Işmanova
SOCIO-ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL EFFICIENCY OF DEVELOPING THE OLD CLOTHING RECYCLING SYSTEM IN UZBEKISTAN 108
Qulmurodova Sevinch, Boborajabova Sadoqat

YAŞIL IQTISODIYOT ŞAROITIDA EKOLOGIK MENEJMENTNI RIVOJLANTIRIŞ 114
Arzuova Şargu, Mamutova Kamşat
BOŞQARUVNING ASOSIY FUNKSIYALARI, TAMOYILLARI VA ÖZBEKISTON IQTISODIYOTIDAGI AMALIY AHAMIYATI 119
Nusratova Çaros, Axmadova Fayyoza, Urinov Bobur
PRELIMINARY DESIGN AND ENERGY ASSESSMENT OF A SOLAR-PV CHARGING STATION FOR ELECTRIC SCOOTERS IN TASHKENT, UZBEKISTAN 124
Muxtorov U.A., Abduvaliyeva D.X., Umerov F.Sh., Asanov S.E.
ELEKTR TOKIDAN ŞIKASTLANIŞ, UNGA KÖRILADIGAN ÇORA-TADBIRLAR VA ULARNI BARTARAF ETIŞ YÖLLARI 129
Rahmonov Şahobiddin, Şomurotov Akobir, Ğaniboyev Rustam
ISSIQLIK TA'MINOTI TIZIMINING ENERGETIK SAMARADORLIGINI OŞIRIŞ: SUV ISITIŞ QOZONI, QUYOŞ KOLLEKTORI VA YER OSTI ISSIQLIK TARMOĞI MISOLIDA 134
Sanayev Şohzodbek, Hojiyev Dilşodbek, Ummatqulov Faxriddin, Xayrullayev Xumoyunxon, Yorqulov Rahmon
SUN'IY INTELLEKTNING BANK TIZIMI VA IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI 143
Asadova Maftuna, Bekmurodova Gözal
ÖZBEKISTONDA HUDUDIY MEHNAT BOZORI TAFOVUTLARI: BANDLIK VA IŞSIZLIK KÖRSATKIÇLARINING QIYOSIY TAHLILI 150
Axmadova Fayyoza, Nusratova Çaros, Urinov Bobur
TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLAŞ MEXANIZMLARINI TAKOMILLAŞTIRIŞ 155
Karimova Sevinç, Ibroximov Ilxomjon

TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLAŞ MEXANIZMLARINI TAKOMILLAŞTIRIŞ

Karimova Sevinç
Toşkent Kimyo xalqaro universiteti talabasi

Ibroximov Ilxomjon Şavkatjon öğli
Toşkent Kimyo xalqaro universiteti
"Keçki ta'lim" fakulteti dekani, PhD, dotsent.
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-0559-6552

Annotatsiya. Maqolada Özbekiston tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlaşning iqtisodiy va institutsional mexanizmlari örganilgan. 2023–2025-yillar böyiça kapital monandligi va likvidlik körsatkiçlari qiyosiy tahlil qilingan. Kredit portfeli sifati va stress-test natijalari asosida kapitalni rejal aştiriş, erta ogohlantiriş indikatorlari hamda riskka mos boşqaruv mexanizmi taklif etilgan. Tadqiqot natijalari banklarning içki risk siyosatini takomillaştirişga yönaltirilgan.

Kalit sözlar: tijorat banki, moliyaviy barqarorlik, kapital monandligi, likvidlik, kredit riski, stress-test, Basel III.

Abstract. This article examines financial stability mechanisms in Uzbekistan's commercial banking sector. Capital adequacy and liquidity indicators for 2023–2025 are compared. The study proposes an integrated framework for early risk detection, capital planning and stress testing, with practical implications for bank risk management.

Keywords: commercial banks, financial stability, capital adequacy, liquidity, credit risk, stress testing.

Аннотация. Исследованы механизмы обеспечения финансовой устойчивости коммерческих банков Узбекистана. На основе данных за 2023–2025 гг. проведён сравнительный анализ достаточности капитала и ликвидности. Предложены меры по совершенствованию раннего предупреждения рисков, планирования капитала и стресс-тестирования.

Ключевые слова: коммерческий банк, финансовая устойчивость, капитал, ликвидность, кредитный риск, стресс-тестирование.

KIRIŞ

Tijorat banklari iqtisodiyotda moliyaviy vositaçilik vazifasini bajarib, jamğarmalarni investitsiya resurslariga aylantiradi. Bank tizimining uzluksiz faoliyati korxonalar moliyalaştirilishi, aholi jamğarmalarining himoyasi va tölovlar barqarorligi uçun muhimdir. Şu sababli bankning moliyaviy barqarorligi faqat foyda hajmi bilan emas, balki majburiyatlarni öz vaqtida bajariş va kutilmagan yöqotişlarni qoplaş imkoniyati bilan baholanişi lozim.

Bank faoliyatida daromadlilikni oşiriş istagi bilan risklarni çeklaş zarurati örtasida muvozanat mavjud. Kreditlaşning tez kengayişi foizli daromadlarni köpaytirişi mumkin, biroq qarzdorlarning tölov qobiliyati yetarli baholanmasa, kelgusida zaxira xarajatlari ortadi. Qisqa muddatli mablağlar hisobidan uzoq muddatli aktivlarni moliyalaştiriş esa likvidlik tafovutini yuzaga keltiradi. Bu ikki holat bank kapitali va likvidligini birgalikda boşqarişni taqozo etadi.

Özbekistonda 2025-yil yakunida bank tizimining kapital va likvidlik körsatkiçlari yaxşilangan bölsa-da, mikroqarzlar va taşqi moliyaviy şoklar bilan boğliq risklar saqlanib qolgan. Markaziy bank stress-testlari salbiy şaroitda kapital körsatkiçlari sezilarli pasayişi mumkinligini körsatadi[1].

Tadqiqotning maqsadi – banklarning moliyaviy barqarorligini baholaş körsatkiçlarini tizimlaştiriş hamda kapital, likvidlik va kredit risklarini integratsiyalaşgan holda boşqariş böyiça takliflar işlab çiqiş. Tadqiqot obyekti Özbekiston tijorat banklari tizimi, predmeti esa moliyaviy barqarorlikni ta'minlaşda qöllaniladigan iqtisodiy va boşqaruv mexanizmlaridir.

1 Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2026). 2025-yil uçun moliyaviy barqarorlik şarhi e'lon qilindi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Diamond va Dybvig banklarning likvidlik yaratiş funksiyasi bilan omonatçilarning bir vaqtda mablağlarini qaytarib oliş xavfi örtasidagi boğliqlikni nazariy jihatdan izohlaydi. Mazkur yondaşuv bankning uzoq muddatli aktivlari qisqa muddatli majburiyatlar bilan moliyalaştirilganda likvidlik zaxirasining ahamiyatini oçib beradi[2].

Berger va Bouwman kapitalning bank faoliyatiga ta'sirini inqiroz davrlari nuqtayi nazaridan tahlil qiladi. Ularning tadqiqoti kapital zaxiralari banklarning inqiroz şaroitidagi faoliyatini baholaşda muhim ekanini körsatadi. Biroq kapitalning özi likvidlik va aktivlar sifati bilan boğliq barça risklarni bartaraf etmaydi[3].

Basel qömitasining LCR standarti qisqa muddatli likvidlik bosimiga qarşi yuqori sifatli likvid aktivlar zaxirasini şakllantirişga qaratilgan. NSFR standarti esa aktivlar va moliyalaştiriş manbalarining uzoqroq muddatdagi mutanosibligini mustahkamlaydi. Har ikki xalqaro körsatkiç uçun bazaviy minimum 100 foiz etib belgilangan[4].

NSFR hisobida moliyalaştiriş manbalari barqarorlik darajasiga, aktivlar esa talab etiladigan barqaror moliyalaştiriş miqdoriga qarab oğirliklanadi. Şu jihatdan u oddiy kredit-depozit nisbatidan mazmunan farq qiladi[5].

Adabiyotlar tahlili asosida moliyaviy barqarorlikni uç özaro boğliq yönalişda körib çiqiş maqsadga muvofiq: zararlarni qoplaş salohiyati, pul oqimlarining uzluksizligi va aktivlardan barqaror daromad oliş. Uşbu yönalişlarni korporativ boşqaruv va axborot tizimlari orqali muvofiqlaştiriş maqolaning taklif etilayotgan yondaşuvini taşkil etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ikkilamçi rasmiy ma'lumotlar, qiyosiy tahlil, koeffitsiyentlar usuli va ssenariy tahlilidan foydalanildi. Kuzatuv davri sifatida 2023-yil yakuni, 2024-yil yakuni va 2025-yil yakuni olindi. Oraliq dinamikani aniqlaştiriş uçun 2025-yilning birinçi yarim yilligi natijalari ham qöllanildi. Körsatkiçlarning özgarişi foiz bandlarida hisoblandi:

$$\Delta K = K_1 - K_0.$$

Bunda K_1 – hisobot davridagi körsatkiç qiymati, K_0 – bazis davridagi körsatkiç qiymati, ΔK – körsatkiçning foiz bandlaridagi mutlaq özgarişini ifodalaydi. Tadqiqotning axborot bazasini Özbekiston Respublikasi Markaziy bankining moliyaviy barqarorlik şarhlari, rasmiy statistik ma'lumotlari hamda Basel bank nazorati qömitasining xalqaro prudensial standartlari taşkil etdi. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholaşda kapital monandligi, likvidlik darajasi, muammoli kreditlar uluşi va barqaror moliyalaştiriş körsatkiçlari asosiy mezonlar sifatida tanlandi.

Qiyosiy tahlil usuli orqali mazkur körsatkiçlarning yillar kesimidagi özgariş tendensiyalari, ijobiy va salbiy dinamikasi hamda moliyaviy barqarorlikka taalluqli mavjud muammolar örganildi. Ssenariy tahlilida esa Markaziy bank tomonidan e'lon qilingan stress-test natijalari asosida bank tizimining ehtimoliy makroiqtisodiy xatarlarga bardoşlilik darajasi baholandi.

Tadqiqot natijalarini tizimlaştiriş va umumlaştiriş asosida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlaş, kapital va likvidlikni samarali boşqariş, moliyaviy risklarni erta aniqlaş hamda ularning salbiy oqibatlarini kamaytirişga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar şakllantirildi. Mazkur metodologik yondaşuv bank tizimining mavjud moliyaviy holatini kompleks baholaş hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlaş mexanizmlarini takomillaştirişning ustuvor yönalişlarini belgilaş imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy barqarorlikni baholaşda kapital monandligi (CAR), likvidlikni qoplaş (LCR), sof barqaror moliyalaştiriş (NSFR) va muammoli kreditlar uluşi (NPL) asosiy indikatorlar sifatida tanlandi. CAR regulyativ kapitalning riskka tortilgan aktivlarga, NPL esa muammoli kreditlarning jami kreditlarga nisbatini ifodalaydi.

1-jadval. Bank tizimi moliyaviy barqarorligi indikatorlari (%)

Körsatkiç	2023-yil yakuni	2024-yil yakuni	2025-yil I yarim yilligi	2025-yil yakuni
CAR	17,5	17,4	17,4	18,3

2 Diamond, D.W. and Dybvig, P.H. (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. Journal of Political Economy, 91(3), pp. 401–419.

3 Berger, A.N. and Bouwman, C.H.S. (2013). How does capital affect bank performance during financial crises? Journal of Financial Economics, 109(1), pp. 146–176.

4 Basel Committee on Banking Supervision (2013). Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. Basel: BIS.

5 Basel Committee on Banking Supervision (2014). Basel III: The Net Stable Funding Ratio. Basel: BIS.

LCR	165	194	195	208
NSFR	111	115	117	120
NPL	—	—	3,8	3,0

Manba: Markaziy bank hisobotlari asosida tuzildi. 2023-yil LCR va NSFR qiymatlari 2024-yil şarhidagi özgarişlardan hisoblandi; tire – mazkur jadvalda keltirilmagan qiymat.[6]

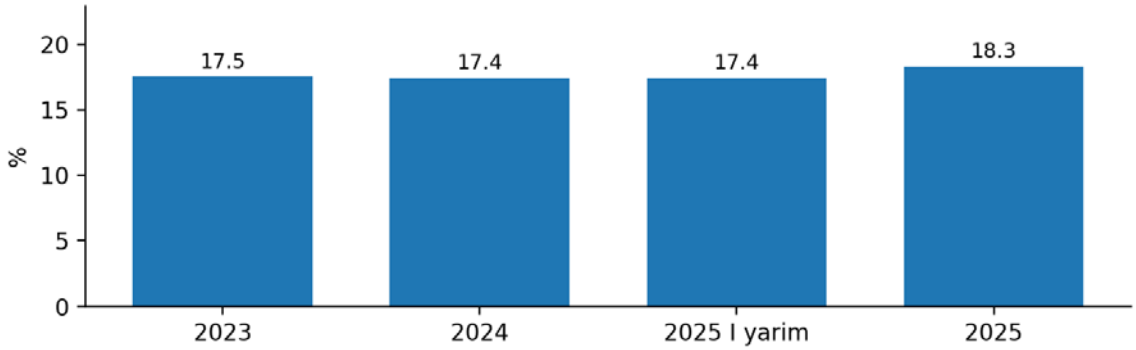

1-rasm. Kapital monandligi koeffitsiyentining dinamikasi
Manba: Markaziy bank yillik hisoboti va moliyaviy barqarorlik şarhlari[7]

2023–2025-yillar yakunlari orasida CAR 0,8 foiz bandga oşgan. 2024-yilda regulyativ kapital 124,8 trln söm, riskka tortilgan aktivlar 719 trln sömni taşkil etgan. Kapitalning riskka tortilgan aktivlar bilan mutanosib rivojlanişi banklarning zararlarni qoplaş imkoniyatini saqlaş uçun muhimdir. Agregat körsatkiçning oşişi barça banklarda kapital bir xil darajada yetarli ekanini anglatmaydi.

Likvidlik va kredit portfeli sifatining tahlili

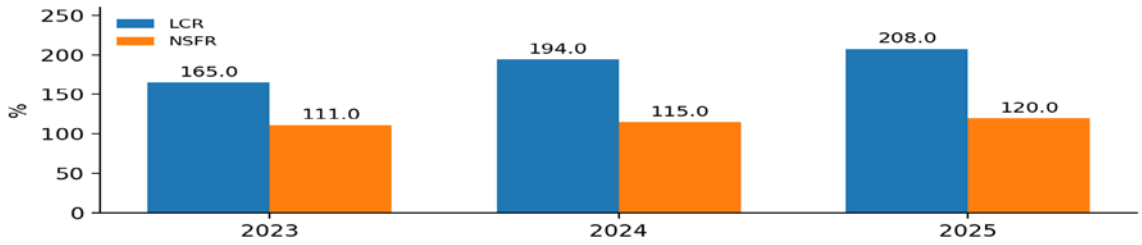

2-rasm. Likvidlik körsatkiçlarining özgarişi (%)
Manba: Markaziy bankning 2024- va 2025-yillardagi şarhlari asosida.[8]

LCR 2023-yildagi 165 foizdan 2025-yilda 208 foizga yetgan, ya'ni 43 foiz bandga oşgan. NSFR esa 111 foizdan 120 foizgaça kötarilgan. Mazkur natijalar qisqa muddatli likvidlik zaxirasi bilan bir qatorda uzoq muddatli moliyalaştiriş mutanosibligi ham yaxşilanganini körsatadi. Şunga qaramay, yuqori likvid aktivlarning valyutalar böyiça tarkibi va omonatlarning yirik mijozlarda jamlanişi alohida tahlil qilinişi zarur.

2025-yilning birinçi yarim yilligi yakunida NPL 3,8 foizni, yil yakunida esa 3 foizni taşkil etgan. Pasayiş 0,8 foiz bandga teng. Biroq NPL keçi kuvçi indikator bölgani sababli kredit sifatini baholaş faqat muammoli kreditlar uluşiga tayanmasligi kerak. Qarzdorning pul oqimi, qayta tuzilgan kreditlar, muddati ötgan tölovlar va garov qiymatining özgarişi ham monitoring qilinişi lozim.[9]

Kredit portfeli kattalaşganda NPL uluşi mexanik ravişda kamayişi mumkin. Şuning uçun muammoli kreditlarning mutlaq summasi, yangi muammoli kreditlar oqimi hamda zaxiralar bilan qoplaniş darajasini birgalikda kuzatiş zarur. Kreditlaş samaradorligini baholaşda risk hisobga olingan daromadlilik mezonidan foydalaniş kredit hajmi böyiça rağbatlarning salbiy ta'sirini yumşatişi mumkin.

6 Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025b). 2024-yil uçun moliyaviy barqarorlik şarhi, 22-bet.
7 Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025a). 2024-yil uçun yillik hisobot, 46-bet.
8 Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2026). 2025-yil uchun moliyaviy barqarorlik şarhi e'lon qilindi.
9 Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025c). 2025-yil I yarim yilligi uçun moliyaviy barqarorlik şarhi.

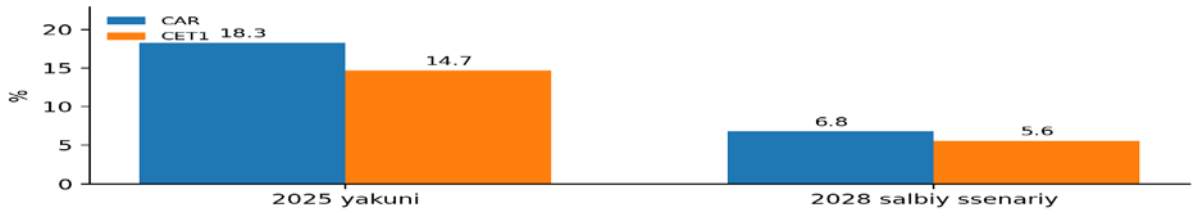

3-rasm. Kapital körsatkiçlari: amaldagi va stress ssenariysi

Manba: Markaziy bankning 2025-yil uçun moliyaviy barqarorlik şarhi. 2028-yil qiymatlari prognoz emas, şartli stress-test natijalaridir.[10]

Salbiy ssenariyda CAR 6,8 foizgaça tuşişi mumkinligi kapitalning boşlanğiç darajasi yetarli bölsa ham, kuçli şoklar kapital zaxirasini qisqartirişini anglatadi. 18,3 va 6,8 foiz örtasidagi tafovut 11,5 foiz bandini taşkil qiladi. Bu farq kutilayotgan zarar sifatida emas, ssenariyga boğliq sezgirlik körsatkiçi sifatida talqin qilinadi.

Bankning içki kapital rejasida bazaviy va salbiy ssenariylar böyiça kredit zararlarining ösişi, foiz marjasining qisqarişi, valyuta kursi özgarişi va operatsion xarajatlar dinamikasi hisobga olinişi kerak. Ssenariy natijalari dividend siyosati, kredit portfeli limitlari va qöşimça kapital jalb qiliş rejalariga boğlanişi zarur.

Sektor körsatkiçlarining ijobiyligi prudensial nazoratning ahamiyatini kamaytirmaydi. Banklar örtasida biznes modeli, mijozlar tarkibi va moliyalaştiriş manbalari böyiça farqlar mavjudligi kapital hamda likvidlik limitlarini individual risk profiliga moslaştirişni talab qiladi. Bank boşqaruvi risklarni faqat me'yor buzilganida emas, balki me'yorga yaqinlaşiş bosqiçida boşqarişi kerak.

Taklif qilinayotgan yondaşuvda risk bölimi indikatorlarni mustaqil hisoblaydi, aktiv va passivlarni boşqariş qömitasi pul oqimlarini muvofiqlaştiradi, kuzatuv kengaşi esa risk iştahasi va kapital rejasini tasdiqlaydi. Içki audit mazkur jarayonlarning işonçliligini davriy baholaydi.

2-jadval. Erta ogohlantiriş indikatorlari va boşqaruv çoralari

Indikator	Taklif etilayotgan signal	Boşqaruv çorasi
CAR	Içki limitga yaqinlaşiş	Kapital rejasini yangilaş
LCR / NSFR	110% dan past	Moliyalaştiriş rejasini körib çiqiş
NPL	Ketma-ket 2 oy ösiş	Kredit segmentini tekşiriş
Yirik omonatlar	Konsentratsiya limiti buzilişi	Manbalarni diversifikatsiya qiliş

Manba: muallif işlanmasi. 110 foizlik signal içki boşqaruv uçun namunaviy çegaradir, majburiy normativ emas; banklar uni risk profiliga moslaştirişi lozim.

Mexanizmning amaliy joriy etilişi dastlab ma'lumotlar sifatini tekşirişdan boşlanadi. Keyingi bosqiçda indikatorlar böyiça mas'ul xodimlar, axborot yangilanişi davriyligi va eskalatsiya tartibi belgilanadi. Limitga yaqinlaşiş böyiça signal kelganda, mas'ul qömita sabablarni örganib, çoralar rejasini tasdiqlaydi. Natijalar keyingi monitoring davrida qayta baholanadi.

Mazkur tizimning samaradorligi signal berilganidan qaror qabul qilinguncha ötgan vaqt, bajarilgan çoralarning uluşi va takroriy limit buzilişlari bilan ölçaniş mumkin. Taklifning real ta'sirini aniqlaş uçun bank darajasida tajriba-sinov ötkaziş talab etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaş mamlakat iqtisodiyotining izçil rivojlanişi, moliyaviy resurslardan samarali foydalaniş, investitsion faollikni oşiriş hamda bank tizimiga nisbatan aholi va xöjalik yurituvçi subyektlarning işonçini mustahkamlaşning muhim şartlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy şaroitda tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi nafaqat kapital yetarliligi va likvidlik darajasi, balki aktivlar sifati, daromadlilik, moliyaviy risklarni boşqariş samaradorligi hamda taşqi iqtisodiy özgarişlarga moslaşiş qobiliyati bilan ham belgilanadi. Şu sababli banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlaş mexanizmlarini kompleks ravişda takomillaştiriş alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot doirasida 2023-2025-yillarda Özbekiston bank tizimining moliyaviy barqarorligini ifodalovçi asosiy körsatkiçlar örganilib, ularning özgariş tendensiyalari qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil natijalari mazkur davrda bank tizimida kapital monandligi va likvidlik körsatkiçlari umumiy jihatdan yaxşilanganini körsatdi. Uşbu ijobiy

10 Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2026). 2025-yil uchun moliyaviy barqarorlik şarhi e'lon qilindi.

tendensiyalar bank tizimining moliyaviy majburiyatlarini bajariş va ehtimoliy yöqotişlarni qoplaş imkoniyatlarini mustahkamlaş nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega. Biroq moliyaviy barqarorlik körsatkiçlarining yaxşilanişi mavjud va istiqboldagi moliyaviy risklarning töliq bartaraf etilganligini anglatmaydi.

Xususan, makroiqtisodiy muhitdagi özgarişlar, inflyatsion jarayonlar, foiz stavkalari va valyuta kursining tebranişi, muammoli kreditlar uluşining ortişi hamda moliyalaştiriş manbalarining konsentratsiyalaşuvi tijorat banklarining moliyaviy holatiga salbiy ta'sir körsatişi mumkin. Tadqiqotda körib çiqilgan stress-test natijalari salbiy makromoliyaviy ssenariylar yuzaga kelgan şaroitda bank kapitalining qisqariş ehtimoli mavjudligini şartli ravişda körsatadi. Mazkur holat bank faoliyatida risklarni oldindan aniqlaş, baholaş va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirişga qaratilgan preventiv boşqaruv mexanizmlarini rivojlantiriş zaruratini yuzaga keltiradi.

Ötkazilgan tadqiqot natijalari asosida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaş mexanizmlarini takomillaştiriş böyiça quyidagi ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar işlab çiqildi.

Tadqiqotning ayrim çeklovlari ham mavjud bölib, ular, avvalo, tijorat banklari kesimidagi batafsil moliyaviy ma'lumotlarning yetarli darajada mavjud emasligi bilan izohlanadi. Tadqiqot natijalari bank tizimining umumlaştirilgan körsatkiçlari asosida amalga oşirilgan tavsifiy va qiyosiy tahlilga tayangan. Şu sababli alohida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvçi omillar örtasidagi sababiy boğliqliklar aniqlanmagan hamda taklif etilgan mexanizmlarning samaradorligi ekonometrik usullar yordamida empirik sinovdan ötkazilmagan.

Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda tijorat banklari kesimidagi panel ma'lumotlardan foydalaniş, kapital monandligi, likvidlik, aktivlar sifati va rentabellik körsatkiçlari örtasidagi özaro boğliqlikni ekonometrik modellar asosida baholaş maqsadga muvofiq. Şuningdek, turli makroiqtisodiy ssenariylar şaroitida banklarning moliyaviy barqarorligini prognozlaş hamda taklif etilgan boşqaruv mexanizmlarining amaliy samaradorligini miqdoriy baholaş istiqbolli tadqiqot yönalişlaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaş alohida moliyaviy körsatkiçlarni yaxşilaş bilangina çeklanmay, kapitalni boşqariş, kredit risklarini kamaytiriş, likvidlikni ta'minlaş, korporativ boşqaruvni rivojlantiriş va raqamli monitoring vositalaridan samarali foydalanişni öz içiga oluvçi kompleks iqtisodiy mexanizmga asoslanişi lozim. İşlab çiqilgan ilmiy-amaliy takliflarning amaliyotga tatbiq etilişi tijorat banklarining moliyaviy risklarga nisbatan bardoşliligini oşiriş, resurslardan foydalaniş samaradorligini yaxşilaş, bank tizimining uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlaş hamda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanişini moliyaviy jihatdan qöllab-quvvatlaşga xizmat qilişi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025a). 2024-yil uchun yillik hisobot, 46-bet. https://cbu.uz/upload/medialibrary/f09/97s10c90awxkge6q19qc1r5b6ok10lxi/Markaziy-bank-yillik-hisoboti-2024.pdf

2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025b). 2024-yil uchun moliyaviy barqarorlik sharhi, 22-bet. https://cbu.uz/upload/medialibrary/d8d/fj3q5m7vchkpht8xlgyn2im1o65i77rj/2024_yil-uchun-moliyaviy-barqarorlik-sharhi.pdf

3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025c). 2025-yil I yarim yilligi uchun moliyaviy barqarorlik sharhi. https://cbu.uz/uz/financial-stability/press-releases/3042752/

4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2026). 2025-yil uchun moliyaviy barqarorlik sharhi e'lon qilindi. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/4124363/

5. Basel Committee on Banking Supervision (2013). Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. Basel: BIS. https://www.bis.org/publ/bcbs238.htm

6. Basel Committee on Banking Supervision (2014). Basel III: The Net Stable Funding Ratio. Basel: BIS. https://www.bis.org/bcbs/publ/d295.htm

7. Berger, A.N. and Bouwman, C.H.S. (2013). How does capital affect bank performance during financial crises? Journal of Financial Economics, 109(1), pp. 146–176. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2013.02.008

8. Diamond, D.W. and Dybvig, P.H. (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. Journal of Political Economy, 91(3), pp. 401–419. https://doi.org/10.1086/261155

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy


+998 93 718 40 07

https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal

t.me/yait_2100